

ՊԵՆՏԱԿՈՆԻՍՏԱՆԻ ԿՈՆՎԵՆՏՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Վերջերս ռազմական ուսումնական հաստատություններից մեկում, դասախոսությունների ընթացքում, վերջին շաբաթերից լսվեց մի գրգռված ու դժգոհ ձայն. «Մի քիչ ավելի բարձրաձայն ու ավելի հետաքրքիր»: Մեր անձնական տխուր փորձից բոլորս գիտենք, թե իրեն ինչպես պետք է զգար դասախոսը, և կարող ենք լուրջ նախանձեղ այն զսպվածությունը, որը նրան թույլ տվեց դիմանալ այդ ծանր հարվածին:

Շատ սպաներ ու սերժանտներ հաճախ ստիպված են լինում ուսուցանել իրենց ենթակիցներին: Կավ մանկավարժը ակնհայտ առավելություններ ունի վատի նկատմամբ: Վատ ուսուցիչը ունկնդիրների մոտ սկզբում առաջ է բերում ափսոսանք, իսկ վերջում արդեն դժգոհություն: Այն մարդը, ով չի կարողանում կապակցված ու համոզիչ կերպով շարադրել իր մտքերը, երբեք ակադեմիկոս չի դառնա:

Երկարատև, աշխույժ ու հետաքրքիր ելույթ ունենալու համար պետք է շատ կարգալից քանի որ կարգալից շնորհիվ մարդու հիշողության մեջ բառեր, պատկերներ և մտքեր են կուտակվում: Նա, ով ստիպված է դասավանդել, պետք է իմանա, թե աշխարհում ինչ է կատարվում: Նա պարտավոր է նորություններն իմանալ հենց դրանց հրապարակ գալու օրը: Այն մարդուն, ով չգիտես այն, ինչ բոլորը գիտեն, չեն հարգի նույնիսկ, եթե նա գիտես այն, ինչ բոլորը չգիտեն: Ամեն օր անհրաժեշտ է ժամանակ հատկացնել լրագրեր, ամսագրեր և գրքեր կարդալուն: Յուրաքանչյուր մարտական սպա պետք է հիշի Նապոլեոնի խորհուրդը. «Ռազմական գիտությունն ուսումնասիրության միակ

ճիշտ ուղին մեծ զորավարների արշավանքների մասին գրված գրքերը կրկին ու կրկին ընթերցելն է»։ Սկսնակների համար ավելի հարմար է այդ արշավանքներն ուսումնասիրել կենսագրությունների հիման վրա:

Խորացված ընթերցման դեպքում դժվար չէ նկատել, որ մտքերի մի մասը պետք է գրի առնել, քանի որ ընթերցված նյութի զգալի մասը մոռացվում է մինչև օգտակար կիրառություն գտնելը: Կավ ծոցատեստրում միշտ կարելի է նյութ գտնել բազմաթիվ թեմաների շուրջ գրույցներ կազմակերպելու համար:

Թեև ընթերցանությունը մտքերի և գիտելիքների ստացման ամենամատչելի և հարստացնող աղբյուրն է, այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է հիշել, որ գրքերից փաղված մտքերը չեն կարող պատկանել ընթերցողին, քանի դեռ նա ուշադրությամբ չի ուսումնասիրել դրանք: Ձեռք բերված մտքերի և գիտելիքների յուրացման լավագույն մեթոդը դրանց քննարկումն է գրույցների ժամանակ: «Մարդն իմանում է վեճի շնորհիվ», - ասում էր Ֆ.Բեկոնը:¹ Ահա թե ինչու ուսուցանելիս մարդուն պետք է սովորեցնել ինչպես սիստեմավորել փաստերն ու անժխտելի փաստարկներ առաջադրել: Խոսելիս մարդիկ գիտելիքներ են փոխանակում ստուգելով իրենց եզրակացությունների ճշմարիտ լինելը: Պարապմունքներին պատրաստվելիս խելամիտ կլինի միշտ ձեռքի տակ ավելի շատ նյութ ունենալ, քան մտադիր եք օգտագործել: Դա դասախոսին թույլ է տալիս ոչ միայն ինքնավստահություն ձեռք բերել, այլև հնարավորություն է տալիս հարմարվել իրադրությանը այն դեպքում, եթե պարապմունքներն անսպասելի ընթացք են ստանում: Չօգտագործված նյութը կարելի է օգտագործել մեկ ուրիշ անգամ:

Եթե պարապմունքը կազմակերպվում է դասախոսության ձևով, ապա կարելի է հանձնարարել նախապատրաստվելու երեք մեթոդ:

1. Գրել դասախոսությունը և կարդալ լսարանի առջև: Երեք մեթոդներից սա ամենանվազ ցանկալին է, քանի որ այս դեպքում դասախոսը չի կարողանում ուշադրություն հատկացնել լսարանին: Հետևանքն այն է լինում, որ ունկնդիրները շուտով սկսում են ձանձրանալ և այլևս չեն լսում:

2. Գրել դասախոսությունը և անգիր սովորել: Այս մեթոդն իր առավելություններն ունի, բայց մեծ ու անարդյունավետ աշխատանք է պահանջում: Եթե հանկարծ դասախոսության ընթացքում հիշողությունը դավաճանի, ապա արդյունքը կարող է շատ տխուր լինել:

3. Իմպրովիզացիայի (ազատ շարադրման) մեթոդ: Այս դեպքում դասախոսը նախապես մանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրում և նախապատրաստում է նյութը: Նա իմանում է, թե ինչպիսի փաստեր պետք է շարադրի և

¹ Ֆ. Բեկոնը (1561 -1626)՝ անգլիացի հայտնի փիլիսոփա: - Ռարզմ. ծնթ.:

ինչ հերթականությունը: Բառերը, որոնց օգնությամբ նա պետք է ներկայացնի փաստերը, ինքնաբերաբար սահուն ու առանց դժվարություն հայտնում են հենց դասախոսության ընթացքում: Սա լավագույն մեթոդն է, սակայն այս դեպքում չի բացառվում նաև որոշ գրառումների օգտագործումը:

Այս երեք մեթոդներն էլ պետք է լավ իմանալ, քանի որ հնարավոր է գուցե որե՛րևի գրանք: Պետք է նշել, որ եթե դասախոսը մտադիր է օգտագործել իմպրովիզացիայի մեթոդը և մտադիր չէ գրառումներ օգտագործել, ապա նա պետք է ինչպես հարկն է սովորի դասախոսության նյութը և հարցերի շարադրման հերթականությունը:

Երիտասարդ դասախոսներն ու հրահանգիչները հաճախ գանգատվում են, թե չգիտեն ինչպես սկսել ելույթը: Լավ սկզբի նշանակությունը հանրահայտ է: Այս դեպքում լսարանը հենց առաջին րոպեից տրամագրվում է կամ կենտրոնացած ուշադրությամբ լսելու, կամ էլ կատարյալ անտարբերության: Երբ դասախոսին հենց սկզբից հաջողվում է դրական տպավորություն գործել ունկնդիրների վրա, ապա նրան լսում են մինչև վերջ: Իսկ եթե նրան չի հաջողվում հենց սկզբից հետաքրքրություն առաջ բերել իր ելույթի նկատմամբ, ապա նա ստիպված է լինում իր դասախոսությունը շարունակել շատ աննպաստ պայմաններում:

Յուրաքանչյուր դեկավար, ով պարապմունքներ է վարում, պետք է սկսի իր լսարանի հետ կապ հաստատելուց: Իսկ եթե նրան թվա, թե կարող է ստիպել ուրիշներին, որպեսզի հարմարվեն իրեն, ապա նրա պարապմունքը կմատնվի ձախողման: Ամենից առաջ նա պետք է առավելագույն օգուտ քաղի իր արտաքին տեսքից, իսկ դրա համար նա պետք է լինի հավաք ու ձիգ, լսարանի առաջ կանգնի ուղիղ կեցվածքով: Կանգնած մարդը հոգեբանական առավելություն ունի նստածների նկատմամբ: Այն, ինչ պատրաստվում է ասել պարապմունք վարողը, պետք է կարևոր թվա դասախոսության հենց սկզբից: Պարապմունքը պետք է սկսել հենց այն պահից, երբ վարողը զբաղեցնում է իր տեղը: Նա պետք է այնպես խոսի, որպեսզի յուրաքանչյուր ունկնդիր, առանց լարվածության, լսի նրա արտասանած ամեն մի բառը: Այն ունկնդիրները, ովքեր ստիպված են լարել իրենց լսողությունը, շուտով սկսում են հորանջել և այլևս չեն լսում:

Առաջին նախադասությունը երբեք չպետք է վերաբերի հանրահայտ, ձեռնարկի ճշմարտություններին:

Եթե պարապմունքը վարողը իր ելույթը սկսում է այսպիսի արտահայտությամբ. «Այսօր ես պատրաստվում եմ խոսել բանակի կառուցվածքի մասին», ապա նա իրավունք չունի գանգատվելու, որ լսարանն անմիջապես պատրաստվում է հանգստանալ: Մեծված սկիզբը տրամագրում է ձեռնարկ

գրույցի, մինչդեռ գրավիչ սկիզբը նախապատրաստում է հետաքրքիր, գրավիչ գրույցի: Հրետանավորների դասարանում ղեկավարն իր պատմությունը կարող է սկսել, օրինակ, այսպես. «Մենք բոլորս գիտենք, որ թագավորական հրետանին ամբողջ բանակում ամենամեծ ու լավագույն զորատեսակն է: Բայց կան նաև զորքի այլ տեսակներ, և այսօր մենք խոսելու ենք այն մասին, թե ինչպես է կազմակերպված կադրային բանակը, ինչ զորատեսակներ ունի, բացի հրետանուց, և պատերազմի ժամանակ ինչով են զբաղվում զորքի մյուս տեսակները»:

Այս դեպքում լսարանը հենց առաջին «մենք» բառից ներգրավվում է դասախոսությունից տարերքի մեջ: Զինվորներն անմիջապես լսելու ցանկություն են ունենում: Բացի դրանից, դասախոսն այնպիսի հայտարարություն է անում, որի հետ նրանք հպարտությամբ համաձայնվում են. «Մեր զորատեսակը բանակում ամենամեծն ու ամենալավն է»: Զինվորները մտածում են. «Այս դասախոսը խելացի մարդ է, նրան արժե լսել: Շարունակի՛ր»:

Երբեք չի կարելի սկսել կասկած կամ դժգոհություն հարուցող հայտարարությունից: Պետք է սկսել այնպիսի նախադասությամբ, որը, ծեծված շինելով, կարող է կենդանի արձագանք գտնել ունկնդիրների մոտ: Եթե լսարանն ի վիճակի է ամբողջ հոգով ընկալել դասախոսի առաջին երեք-չորս նախադասությունները, ապա հավանական է, որ ուշագրություններ կլսի նաև ողջ դասախոսությունը:

Ինչ վերաբերում է պարապմունքների կազմակերպման բուն պրակտիկային, ապա կան մի շարք կանոններ, որոնք որոշակի հոգեբանական հետաքրքրություն և արժեք են ներկայացնում:

1. Դասախոսը երբեք չպետք է ընդգծի իր օժտվածությունը: Կարանում միշտ կգտնվեն սեփական օժտվածությամբ կուրացած մարդիկ, և եթե որևէ բան նրանց մեջ թերարժեքության զգացում է առաջ բերում, ապա նրանք կձգտեն արդարացնել իրենց, մտովի վիճարկելով այն ամենը, ինչ լսում են:

2. Անհրաժեշտ է շարադրել դրույթները, այլ ոչ թե ապացուցել դրանք: Ապացուցելու ոճը սովորաբար ուրիշների մեջ թշնամական զգացում է առաջ բերում:

3. Դասախոսությունը հետաքրքիր դարձնող հիմնական գործոնը իր՝ դասախոսի ոգեշնչվածությունն է: Ոգեշնչվածությունը վարակիչ է, ինչպես կարմրուկը:

4. Եթե դուք լսարանին հարցեր եք առաջադրում, ապա թույլ մի տվեք, որպեսզի դրանց միշտ պատասխանեն նույն երկու - երեք հոգին: Հասեք այն բանին, որպեսզի քննարկմանը մասնակցեն բոլորը:

5. Երբեք չի կարելի հարցերը ձևակերպել հետևյալ ձևով. «Մնուքս, քանի՞ գումարտակ ունի հետևակային բրիգադը»: Եթե հարցն այսպես է ձևակերպված, ապա մյուս ունկնդիրները՝ Մնիֆկինսը, Գրեյդին և այլոք, անհրաժեշտ չեն համարի մտածել՝ պատասխանը գտնելու համար: Ավելի լավ է հարցնել այսպես. «Քանի՞ գումարտակ կա հետևակային բրիգադում ... շարքային Մնուքս»: Որևէ մեկի ազգանունը մի ասեք, քանի դեռ ողջ լսարանը մտքում չի պատասխանել առաջադրված հարցին:

6. Նյուլթը շարագրելիս դասախոսը չպետք է քայլի, քանի որ հակառակ դեպքում ունկնդիրներն իրենց ուշադրությունը կուղղեն ոչ թե նրա խոսքի, այլ շարժումների վրա:

Եթե ղեկավարը լավ է պատրաստվել պարապմունքին (հակառակ դեպքում չարժե, որ նա սկսի սովորեցնել՝ անձամբ դեռևս պատրաստ չլինելով), ապա որքան էլ լավը լինի նրա սեղմագիրը (կոնսպեկտը), դրա օգնությանը պետք է դիմել որքան հնարավոր է հազվադեպ: Սեղմագրի օգնությանը պետք է դիմել գուցե միայն տեխնիկական մանրամասնությունները ներկայացնելու համար:

Նա, ով ցանկանում է պարապմունքների առաջնակարգ ղեկավար կամ դասախոս դառնալ, պետք է սովորի ավելի ու ավելի քիչ դիմել սեղմագրի օգնությանը և, ի վերջո, լիովին հրաժարվի դրանից:

Ոչ միայն դասախոսության սկիզբը, այլև վերջին՝ ավարտական մասը քիչ նշանակություն չունի, քանի որ եթե ավարտը տպավորիչ է, ապա լսարանը ողջ դասախոսությունը կընկալի որպես հաջողված: Վերջին մասում խորհուրդ է տրվում ներկայացնել ասվածի համառոտ արդյունքները, սակայն ավելորդ կրկնություններով չհոգնեցնելով ունկնդիրներին: Երբեք ձեր դասախոսությունը մի ավարտեք այնպիսի անորոշ նախադասություններով, ինչպիսին է, օրինակ, հետևյալը. «Այսպիսով, կարծում եմ, այդ մասին այսքանը»: Ավարտել անհրաժեշտ է բազմիմաստ և հեշտությամբ մտապահվող նախադասությամբ: Պատմում են, որ երբ ծերուկ Ալեյուել Ռոջերսը մի անեկդոտ է պատմում, որը լսարանում ծիծաղ չի հարուցում, ապա նա մտախոհ տեսքով ասում է. «Այս անեկդոտի մեջ գլխավորն այն է, որ հիմարները երբեք չեն հասկանում, թե որն է նրա աղը»: Այս խոսքերն արդեն առաջ են բերում ծիծաղ, թեև ուշացած:

Պարապմունքների հմուտ ղեկավարը ձգտում է լսարանի վրա այնպիսի տպավորություն գործել, թե իբր ունկնդիրները բավականաչափ խելացի են այն ամենը հասկանալու համար, ինչ իրենց ասում են: Քննարկման ժամանակ նա ունկնդիրների մոտ խելամոռեկ այնպիսի տպավորություն է ստեղծում, թե իբր հենց իրենք բացահայտեցին ճշմարտությունը: Յուրաքանչյուր մասնա-

գիտություն իր առանձնահատկություններն ունի: Դասախոսի մասնագիտու-
թյան մեջ ամենից դժվարն ու կարևորը աննկատ մնալու կարողությունն է:
Հսարանը պետք է մտածի ոչ թե այն մասին, թե ով է խոսում, այլ այն մասին,
թե ինչ է ասվում նյութի մասին: Նրան պետք է թվա, թե լսում է ոչ թե դասա-
խոսի, այլ իր սեփական մտքերը: Թող որ ունկնդիրները մտածեն, թե իրենց
գիտելիքների համար իրենք պարտական են միայն սեփական ջանքերին:

Իսկապես, ղեկավարելը կենսակերպ է: